

DOI: <http://doi.org/10.15407/bv2020.05.028>

УДК 027.7 (477.87)'1945/ 1947' = 025.17

Марія Медведь,кандидат філологічних наук, директор, ORCID: 0000-0001-8275-9026,
Наукова бібліотека ДВНЗ «Ужгородський національний університет»вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88000, Україна
e-mail: maria.medved@uzhnu.edu.ua**Лариса Мельник,**завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу, ORCID: 0000-0002-4428-790X
Наукова бібліотека ДВНЗ «Ужгородський національний університет»вул. Університетська, 14, м. Ужгород, 88000, Україна
e-mail: larisa.melnik@uzhnu.edu.ua

Витоки та перші роки становлення найбільшої освітянської бібліотеки Закарпаття (1945–1947)

У статті досліджуються особливості створення та становлення однієї з найбільших книгозбірень Закарпаття – бібліотеки Ужгородського національного університету. Звернуто увагу на витоки унікальних книжкових колекцій із фондів Наукової бібліотеки університету. Основу цих колекцій становить бібліотека Ужгородської єпархії, яку започаткував відомий просвітителю краю – єпископ Андрій Бачинський. Висвітлено перші, найважливіші, роки формування бібліотечного фонду книгозбірні у період 1945–1947 рр.

К л ю ч о в і с л о в а: історія створення бібліотеки Ужгородського університету, джерела поповнення фондів Наукової бібліотеки Ужгородського університету, бібліотека Ужгородської греко-католицької єпархії, єпископ Андрій Бачинський, освіта та культура Закарпаття.

Актуальність дослідження. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету пройшла складний шлях становлення, розвитку відстанню у 75 років. Період 1946–1947 рр. виявився найскладнішим у формуванні бібліотечного фонду, забезпеченні освітнього процесу у новоствореному виші необхідною навчальною літературою. Складностей у формуванні бібліотеки додавало нав'язування радянської ідеології щодо нищення цінних видань книг, особливо видань, які потрапляли до її фондів із монастирських бібліотек. Актуальність дослідження становлення найбільшої книгозбірні Закарпаття викликана науковим спогляданням на історичне підґрунтя умов створення бібліотеки та специфікою витоків її найцінніших книжкових колекцій.

Мета статті – розкрити перший етап становлення бібліотеки Ужгородського університету, виявити специфіку формування її книжкового фонду; опираючись на історичні джерела, окреслити джерельне підґрунтя унікальних книжкових колекцій, які в міру історично-релігійних подій краю впливали у фонд освітянської книгозбірні, зберігання котрих стали для неї важливою місією.

Методологія дослідження. Для розкриття першого етапу створення бібліотеки застосовано загальні методи наукового дослідження – історичний аналіз, синтез, статистична аналітика; використані принципи історизму, об'єктивності, системності.

Новизна дослідження – вперше здійснено спробу дослідити історичні передумови створення бібліотеки Ужгородського університету, віднайти витоки рідкісних видань її найцінніших книжкових колекцій, виявити вплив партійної ідеології на формування книжкового фонду бібліотеки у перші роки її існування.

Обговорення та підстави дослідження. Історія створення бібліотеки Ужгородського національного університету на теперішній час малодосліджена. Питання її розвитку відображені в поодиноких публікаціях дослідників історії краю, зокрема таких, як Д. Данилюк [1], І. Задорожній [5], І. Киричок [9], Й. Кобаль [10], А. Сарка [20], С. Федака [16] та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найзахідніший регіон України завжди різнився специфікою своєї культури. Близьке сусідство з європейськими державами і часті поневолення змінювали не лише політичний устрій землі за Карпата-

ми, а й впливали на її економічний, культурний розвиток. Історія закарпатського краю – невід’ємна від історії України, на яку випали чималі випробування. Вони, насамперед, торкнулися долі народу, що віками беріг свої традиції, мову, любов до рідної землі.

Унікальне геополітичне розташування Закарпаття, яке історично стало перетином економічних, торговельних, національно-культурних шляхів Північної, Західної і Східної Європи, визначало постійну привабливість цієї землі для загарбників. Тут достатньо звернути увагу на офіційні назви історичного Закарпаття впродовж століття – Руська Крайна, Гуцульська Республіка, Підкарпатська Русь, Карпатська Україна, Закарпатська Україна, Закарпатська область. Воно було частиною багатьох державних або напівдержавних утворень, таких як Австро-Угорщина, Чехословацька Республіка, Карпатська Україна, Угорщина, Закарпатська Україна, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Україна [6, с. 16].

Історію створення найбільшої книгозбірні Закарпаття, сучасний книжковий фонд якої становить близько двох мільйонів примірників, неможливо відслідковувати без досліджень історичного підґрунтя, на які вона по праву опирається. І не дивно, бо доля книг співзвучна з долею людей, які їх творять, бережуть і цінують.

Науковій бібліотеці Ужгородського національного університету – 75 років. До 1945 р. на Закарпатті були відсутні заклади вищої освіти (окрім богословської освіти), а відтак і бібліотеки при них, тому закарпатська молодь не могла її отримати на теренах рідної землі, а була вимушена їхати здобувати вищу освіту у вищих Австрії, Чехословаччини, Угорщини, Німеччини, Італії, України, Росії. Історія становлення вищої освіти в Закарпатті була тривалою і складною.

Історичні джерела свідчать, розвиток шкіл у краї розпочався ще в добу Середньовіччя. Поширення писемності в Закарпатті припало на другу половину IX ст. і було викликане необхідністю переписування релігійних трактатів, що, в свою чергу, викликало потребу в освічених людях. Упродовж століть носіями культури і освіти в Закарпатті були прогресивні представники духовенства, які дбали про розвиток письменства і шкільництва. Вже з X ст. на території краю відкриваються монастирі, які з часом стали релігійними, освітньо-культурними осередками, котрі накопичували і зберігали в своїх стінах чимало книг, необхідних для навчання.

Однак, активний розвиток писемності й культури в Закарпатті ускладнювався низкою обставин. Одна із них полягала в тому, що через Закарпаття і Угорщину в середині XIII ст. пройшли монголо-татари, які руйнували все на своєму шляху, у т. ч. церкви, монастирі, культурні цінності, бібліотеки, через що до наших днів, як зазначає відомий вчений В. Микитась, дійшло дуже мало пам’яток давньоруської писемності [18, с. 18]. Проте, у XIV–XVII ст. відбувався подальший розвиток писемності і культури, з’явилися перші школи і середні навчальні заклади, завдячуючи передусім діяльності монастирів.

Історик Й. Кобаль зазначає, що про високий рівень середньовічної культури на Закарпатті свідчить така відома пам’ятка, як Королевське Євангеліє, написане у 1401 р. Уже в цей час існували монастирі в Мукачеві і Грушові. Цілком імовірно, що при них функціонували власні невеликі бібліотеки і там велося навчання. Дослідник робить висновок: бібліотечна і шкільна справи на Закарпатті розвиваються не з 1945 р., як традиційно стверджують на Закарпатті, – їх початки сягають XIV ст. [10].

Перший духовно-освітній центр був створений при Мукачівському монастирі (1360 р.); реформатські парафіяльні школи діяли у 1467 р. у м. Берегове, 1546-го – у с. Вишкове (Хустський район), 1548-го – у м. Тячів. За підтримки ужгородського графа Другета 1613 р. була відкрита школа чернечого Ордена святого Павла, яку потім реорганізували у гімназію та єзуїтський коледж і перевели з м. Гуменне до Ужгорода. Уже у 1680 р. в Закарпатті працювало 40 шкіл [2, с. 29].

Коли саме була започаткована вища школа у Закарпатті, твердження мінливі і дискусійні. Вивчення цього питання займалося багато закарпатських вчених-істориків (В. Гомоннай, І. Дацків, А. Ігнат, Й. Кобаль, В. Задорожний, В. Микитась, Р. Офіцинський, Г. Розлуцька, П. Федака, С. Федака, О. Ферков та ін.). Погляди одних дослідників сягають в глибину п’яти століть. Розвиток освітянських закладів вони поділяють на кілька історичних етапів. На їх переконання, першим етапом відкриття освітніх закладів на закарпатській землі було створення Колегіуму отців-єзуїтів у м. Гуменне (1613–1646); другим – відкриття Колегіуму отців-єзуїтів в Ужгороді (1646–1773); третім – створення Ужгородської королівської католицької вищої гімназії (1773–1920); четвертим – утворення Ужгородської державної реальної руської гімназії (1920–1945) (до відкриття Ужгородсь-

кого державного університету) [19]. Позиція інших – в однозначності твердження, що саме рік 1945-й став роком не лише визволення та створення окремої Закарпатської області у складі України, а й роком, коли вперше на теренах краю було відкрито вищий навчальний заклад – Ужгородський університет.

Погляди вчених можуть бути суперечливими, проте факти привертають нашу увагу до конкретної історичної дати, що стала доленосною у започаткуванні вищої освіти на Закарпатті і позначена вона 1775 р. Саме тоді, на прохання єпископа Андрія Бачинського (період єпископства серпень 1772-го – листопад 1809 р.), австрійська імператриця Марія-Терезія передала греко-католицькій єпархії Ужгородський замок, створила необхідні умови для розміщення в ньому богословської семінарії, яка проіснувала аж до 1945 р. [15, с. 21]. З цього моменту і розпочинається відлік часу, пов'язаний із життям унікальної бібліотеки, зібрання якої через 170 років стануть книжковими скарбами іншої книгозбірні – бібліотеки Ужгородського університету.

Опираючись на згадану вище хронологію відкриття освітянських закладів, беззаперечним фактом стає підтвердження думки про створення бібліотек при цих установах, а відтак і розуміння того, яким чином формувався майбутній золотий фонд Наукової бібліотеки Ужгородського університету. Бібліотека та архів греко-католицької єпархії були розміщені у приміщенні єзуїтської колегії у тому ж таки 1775 р., в унікальній, з архітектурного та історичного погляду, будівлі Ужгорода (зведена у 1646 р.) та пов'язаній з іменем найвищого просвітителя краю – Андрія Федоровича Бачинського.

Народився Андрій Бачинський 14 листопада 1732 р. в с. Бенятин Ужанської жупи (тепер Словаччина), у сім'ї священника. Бачинський був непересічною людиною, чого лише вартує один із фактів його біографії. У 1772 р. його з посади дорогського пароха і генерального вікарія призначають главою Мукачівської єпархії, якою він успішно керував 36 років. Цьому призначенню передує ще один унікальний біографічний факт: за два роки до цього, у 1770 р., А. Бачинський як генеральний вікарій їде до імператриці Марії-Терезії домагатися усамостійнення Мукачівської єпархії, і йому вдається не лише переконати визначну європейську правительку створити окрему єпархію для наших предків, а й заручитись її підтримкою. Вже зовсім скоро Бачинський стає відомим рефор-

матором культурно-національного та церковного життя краю. Час його єпископського правління називають «золотою добою» краю, адже єпископ був прогресивним релігійним діячем, людиною широкого спектру інтересів, пристрасним поціновувачем книг. Наукова бібліотека Ужгородського університету завдячує йому виданнями, які стали гордістю і окрасою її фондів та, без перебільшення, – скарбом всієї України. Історичні хроніки дають змогу відслідковувати шлях унікальних видань часів правління Бачинського, повертаючи нас до 1 серпня 1775 р., бо саме в цей день єпископ отримав із рук урядовця Ужанського комітату Міхая Еорі акт на володіння єпархією Ужгородським замком, на передачу їй єзуїтської колегії та церкви при ній, а також єзуїтської бібліотеки, доля якої стане справою його життя, фонди якої він буде вивчати, поповнювати, впорядковувати і берегти.

Історія «єпископської бібліотеки» (яка в тексті дослідження згадуватиметься як «Бібліотека Бачинського», «єпархіальна бібліотека» або «Бібліотека колишньої «Капітули») має глибоке історичне коріння, бо стала спадкоємицею бібліотеки Ужгородської єзуїтської, а та, в свою чергу, сягає іще глибше, до попередника єзуїтської колегії – навчального закладу, заснованого 1613 р. графом Дердем III Другетом у Гомоні (Гуменне, Словаччина). Граф був щедрим до патерів-єзуїтів, до заснованого ним закладу. Земельні угіддя, регулярні грошові надходження забезпечували належні умови навчання та виховання молоді. Така турбота дала свої результати, оскільки у XVII ст. колегія у Гуменному, а потім в Ужгороді стала улюбленим навчальним закладом не тільки для католиків, а й протестантів, представників інших конфесій. Століття потому Ужгородська єзуїтська колегія (до 1773 р.), а згодом Ужгородська гімназія готували майбутніх вчителів, священників [17, с. 114–115]. І оскільки існування будь-якого навчального закладу передбачає навчання, а книги супроводжують цей процес, то можна припустити з великою вірогідністю існування книжкового фонду єзуїтської бібліотеки. Проте документів щодо підтвердження часу заснування цієї бібліотеки поки не знайдено.

Існують лише опосередковані свідчення, про які згадує угорська дослідниця Анна Сарка (Szarka Anna) в своїй праці «Книжкова колекція бібліотеки Ужгородської Єзуїтської колегії і Мукачівського Греко-католицького єпископату» («Az Ungvári jezsuita kollégium és a Munkácsi püspökség könyvgyűjteménye»). Йдеться про роботи Едена Бранара,

в яких той посилається на щорічник Товариства Марії, що функціонував у ті часи у коледжі і в якому, крім згадки про кількість членів громади, також перераховуються книги [20, с. 11].

У 1640 р. син засновника Єзуїтської колегії Янош Х Другет ухвалює рішення про переїзд навчального закладу до Ужгорода. Однак здійснився цей переїзд лише у 1646 р. через низку історичних причин, головна з яких – поширення протестантизму в Європі. «Biblioteca», яка часто згадується в документах колегії, перебуватиме тут до 1773 р. На неї, як і на долі людей у цей період, випадають як спокійні, безхмарні роки, так і роки повстанського лихоліття, війн. Чого лише вартує повстання під проводом графа Імре Текелі, яке паралізує діяльність Ордену єзуїтів на довгих 10 років. Антифеодалне селянське повстання, що розпочалося на Закарпатті, за підтримки князя Ференца II Ракоці, по суті, переросло в національно-визвольну війну проти панування Габсбургів.

В історії людства велику роль відіграють особистості. В цьому переконує нас велика просвітницька місія єпископа Андрія Бачинського. Нагадаємо, що після ліквідації Ордену єзуїтів у 1773 р. до єпископської бібліотеки перейшло 2043 примірники книг. Сюди ж влились книги декотрих мукачівських єпископів, а саме Мануїла Ольшавського (1700–1767) (період єпископства вересень 1743-го – листопад 1767 р.); Івана Брадача (1732–1773) (період єпископства травень 1768-го – серпень 1772 р.). Єпископ Бачинський займав особливе місце серед когорти прогресивних діячів краю, та, з точки зору розвитку історії бібліотекознавства західних земель, особливою його заслугою стало об'єднання книжкової спадщини М. Ольшавського і І. Брадача з колекцією книг ужгородського Ордену єзуїтів.

Володіючи енциклопедичними знаннями, єпископ все своє життя збирав книги, активно поповнював бібліотеку цінними екземплярами, старовинними рукописами, першодруками, церковними творами, виданнями з багатьох європейських видавництв. Він особисто купував книги у Пряшеві, Трнаві, Кошице, відряджав за ними освічених людей до Києва, Львова, Перемишля та інших міст України, Росії.

А. Бачинський став засновником фундаментальної єпископської бібліотеки та єпархіального архіву. Він зумів не лише об'єднати книги в колекцію, а й організувати друкування книг як церковних, так і світських, зокрема підручників, вкладаючи в цю справу свої власні кошти. У циркуляр-

них листах (лист від 20 березня 1796 р.) А. Бачинський звертав увагу на велику цінність старовинних книг, рукописів, закликав інших священнослужителів передавати їх до фондів єпископської бібліотеки [5, с. 11].

Про захоплення єпископа-бібліофіла свідчить такий факт: незважаючи на заборону імператриці Марії-Терезії ввозити книги зі Сходу, А. Бачинський не раз просив її дозволу на придбання книг, принаймні в Галичині, ба навіть посилав двох монахів до Києво-Печерського монастиря з метою ознайомлення з церковним і культурним життям України, і щиро тішився привезеними звідти книгами [1, с. 23–24].

Не дивно, що бібліотека, так дбайливо сформована єпископом, отримала назву «Бібліотека Бачинського». Навіть тепер, понад два століття потому, гортаючи сторінки видань цієї колекції у відділі рукописів і стародруків бібліотеки Ужгородського університету, чи не в кожному з них знаходимо підкреслення червоним олівцем, покрайні записи А. Бачинського. Згаданий відділ книгозбірні й досі знаходиться в трьох кімнатах будівлі з півтораметровими стінами колишньої і вже теперішньої греко-католицької резиденції (переміщення бібліотеки до нового приміщення відбулось лише у 2010 р.).

Не дивлячись на те, що логіка дослідження постійно підштовхує забігати вперед, знову повернемося до подій 70-х років XVIII ст., які відбувалися в Ужгороді. Саме тоді до Ужгородського замку з Мукачева переносять богословську школу, засновану єпископом М. Ольшавським у 1744 р. А. Бачинський реорганізує її в духовну семінарію з чотирирічним терміном навчання, бажаючи розширити знання учительської та семінаристської братії, відкриває для них доступ до власної бібліотеки. Книги, які зберігались у кожній із згаданих установ, продовжили своє життя в єпископській бібліотеці. Семінарія офіційно відкрилася 3 грудня 1778 р. Про фінансове забезпечення семінарії подбала Марія-Терезія: це стипендії для 60 студентів, зарплата для 5 професорів. У семінарії у різний час навчалися такі відомі особистості, як Василь Довгович, Олександр Духнович, Августин Волошин та ін. В тогочасній системі освіти Австрійської імперії подібні богословські семінарії належали до закладів вищої освіти [10].

Відомості про кількісну характеристику фонду єпархіальної бібліотеки знову ж таки суперечливі. В працях декотрих просвітителів другої половини

XIX ст. йдеться про 9 тисяч книг (Євген Фенцик, Євменій Сабо, Євген Недзельський, Олександр Баран, Василь Микитась, Дмитро Данилюк, Володимир Задорожний, Дмитро Федака та ін.), та все ж об'єктивних підтверджень цьому не віднайдено.

Василь Довгович, сучасник Андрія Бачинського, в статті, опублікованій журналом «*Felső Magyar-Országai Művelődés*» (за 1827 р.), згадує про 7 тисяч книг, а засновник угорської статистичної науки Е. Фейнеш, у своїй праці «*Географічний словник Угорщини*» (виданій 1851 р.), при описі міста Ужгород, згадує єпископську бібліотеку як зібрання з 6 тисячами книг у ній.

Згідно офіційної статистики, відображеної у збірнику № 1 за 1900 рік «*Magyar Művelődés*» (часопис угорських музеїв і бібліотек до Першої світової війни), станом на 1900 р. єпархіальна бібліотека налічувала 9840 томів, 41 інкунабулу та 90 рукописних книг. Угорська дослідниця книжкової колекції бібліотеки Ордену єзуїтів в Ужгороді та бібліотеки Мукачівського греко-католицького єпископату Анна Сарка знайшла підтвердження того, що у 1913 р. бібліотека Мукачівського єпископату мала у своїх фондах 10 208 книг [20, с. 24–25].

Доля книг, особливо з так званої Бібліотеки Бачинського, була різною, але саме бібліотека Ужгородського університету доклала максимум зусиль до їх збереження протягом понад семи десятиліть. Відповідальну роль у збереженні унікального надбання держави бібліотека почала виконувати у 1949 р., в період, коли вже в історію відійшов і розпад Австро-Угорщини, і вхідження закарпатських земель до складу Чехословаччини, і проголошення краю незалежною державою – Карпатською Україною (1939 р.), і Закарпатською Україною як самостійною державою (жовтень 1944 р.), і Карпатською Україною, бо 22 січня 1946 р. вона увійшла до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки як Закарпатська область, з центром у м. Ужгород. Та основні корективи в житті закарпатців вніс 1945 р., бо справдались довгоочікувані сподівання краян – відкрився вищий навчальний заклад, з яким молоде покоління пов'язувало своє майбутнє.

Ужгородський державний університет розмістився в маленькому провінційному містечку, в якому на той час проживало всього 19 тисяч мешканців [16, с. 13]. Забігаючи вперед, гордо констатуємо, що через 75 років з часу заснування вишу, тепер в Ужгородському національному навчаються понад 15 тисяч студентів, працюють близько 3 тисяч науковців та співробітників.

Друга світова війна залишила глибокі рани не лише в серцях людей, сліди від ран досі несуть в собі і книги. Зі споминів колишнього завідувача університетською книгозбірнею І. Киричка: «...запеклий бій в Ужгороді, 27 жовтня 1944 року, під командуванням генерал-полковника І. Ю. Петрова, того дня міст через Уж був підірваний, на правому березі противник засів у будинках і вів прицільний вогонь, скрізь лунали автоматні черги. Випадкова куля залетіла у книгозховище колишньої Ужгородської бібліотеки Мукачівського єпископства, пробила три інкунабули, що знаходились в одній оправі, і застрягла в четвертій. Кулю, звичайно, вилучили, але слід від кулі залишився назавжди» [8, с. 4].

Історія створення бібліотеки Ужгородського університету тісно пов'язана зі становленням вишу. Восени 1945 р. за клопотанням Народної Ради Закарпатської України та спільною постановою уряду УРСР і ЦК КП(б)У від 18 жовтня 1945 р. за № 1709 «Про відкриття державного університету в м. Ужгороді» був створений перший в історії краю небогословський заклад вищої освіти. Потреба у бібліотеці університету диктувалась не лише необхідністю повноцінного інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів, а й важливістю піднесення рівня освіти і культури багатонаціонального населення Закарпаття, яке протягом століть перебувало у складі іноземних держав.

Одночасно із заснуванням університету, на виконання постанови ЦК КП(б) України від 19 жовтня 1945 р. «Про хід ліквідації неписьменності і малописьменності серед дорослого населення західних областей УРСР», у Закарпатті органами народної освіти розгортається широка пропаганда освіти з метою ліквідації неписьменності та малописьменності. Населення (насамперед молодь, у більшості із малозабезпечених робітничих та селянських сімей) активно долучається до навчання. Зі східних областей України було направлено 35 тисяч підручників, бо вже протягом 1946–1947 рр. на Закарпатті запрацювало 785 гуртків лікнепу та 380 шкіл [11, с. 22]. Підносити рівень освіти стало нагальною проблемою краю, тому у процесі створення університетської бібліотеки, з урахуванням структури факультетів (історичного, філологічного, біологічного та медичного), оскільки студентами цих факультетів мали стати 180 осіб, значна увага приділялась формуванню її фондів профільними виданнями різними мовами при дотриманні пріоритету друків українською мовою та з україністики.

Цей пріоритет був єдино правильним і став ключовим при формуванні університетської бібліотеки. Адже як стверджував колишній партійний керівник області Ю. В. Ільницький у своїй книзі «Віхи звитяжного поступу», аналізуючи фонд Ужгородської міської бібліотеки за 1935 рік: з 9773 книг книгозбірні майже половина була чеською мовою і тільки 1,5 тисячі – російською та українською мовами. За рік читачами використовувалося 30 тисяч томів, із них книги українською і російською мовами становили 1537 примірників, а їхніми користувачами були всього 150 осіб [7, с. 82]. Ось тому формування україномовних фондів університетської бібліотеки мало надзвичайно велике значення, бо несло у собі національну місію.

Фонд бібліотеки Ужгородського університету поновлювався з різних джерел. До прикладу, вже згаданою постановою № 1709 (пункти 6–8) Комітету у справах політичних установ при Раднаркомі УРСР доручалося з фондів літератури, повернутої з Німеччини, «скомплектувати бібліотеку для Ужгородського університету в кількості 10 тис. примірників навчальної, наукової, політичної та художньої літератури; Укркнигокультторгу до кінця 1945 р. надіслати 20 тис. примірників навчальної, наукової, політичної та художньої літератури; Академії наук УРСР оперативно виділити і надіслати 10 тис. примірників наукової та художньої літератури». Велику допомогу у формуванні фондів надавали бібліотеки закладів вищої освіти Києва, Львова, Харкова, Дніпропетровська (нині – Дніпра), інших міст України, а також приватні особи.

Наказом Міністерства вищої освіти СРСР за № 161 «Об открытии Ужгородского Государственного университета в гор. Ужгороде Украинской ССР», (пункт 7) передбачалось: «Включить библиотеку Ужгородского Государственного университета в список библиотек, получающих обязательный платный экземпляр всех печатных изданий СССР...».

У лютому 1946 р. був призначений перший завідувач бібліотеки Євген Матвійович Шадуров, який виконував (за сумісництвом посад) і обов'язки завідувача кафедри військової підготовки в університеті. Саме Є. Шадурову за два роки вдалося сформувати потужний фонд бібліотеки. На його долю випала місія організації книгозбірні та формування книжкових фондів у надзвичайно важких післявоєнних умовах. Першими помічниками Євгена Матвійовича були Н. Капустіна, К. Корнеєва, В. Пономарчук, Л. Орловська, Т. Баренблат, М. Воскресенська, Е. Грабарь, Й. Йордан, Г. Бандура, М. Чер та ін.

Пройдуть роки, про непростий період становлення університетської бібліотеки на шпальтах вузівської газети «Радянський студент» один із наступників першого бібліотечного очільника Іван Киричок (термін каденції 1964–1972 рр.) скаже: «У створенні бібліотеки Ужгородського університету допомагав весь український народ. З багатьох міст Радянського Союзу на адресу вузу йшли посылки і контейнери з літературою. На 1 лютого 1946 року, на час початку навчання у вузі, бібліотека мала 43 500 примірників книг, із них 2500 підручників» [9].

Бібліотечні фонди, незважаючи на післявоєнні складнощі, стрімко зростали. Як підтверджує Звіт про роботу університету за 1946/1947 навчальний рік, вже на 1 січня 1947 р. він становив 106 499 примірників [4].

На початку роботи бібліотеки у її розпорядженні була одна єдина кімната на першому поверсі колишньої Ужгородської державної реальної руської гімназії (вул. Підгірна, 46; нині у цій будівлі розміщується хімічний факультет університету), де зберігалось 2,5 тис. підручників. Через півроку бібліотеку перемістили до колишнього гуртожитку жіночої семінарії на вул. А. Волошина, 35, а звітти, у 1947 р. – у три просторі помешкання колишнього гуртожитку монастиря Отців Василіан (вул. А. Волошина, 54; нині це фізичний факультет). Того ж року до фонду книгозбірні, на виконання пункту 9 постанови № 1709 («віддати у розпорядження університетові всі безгосподарчі бібліотечні фонди; надати йому право відбирати у всіх наявних бібліотеках ті книги та рукописи, які необхідні для створення наукової університетської бібліотеки», після перевірки радянською цензурою були передані фонди бібліотеки Ужгородської гімназії, та, частково, книгозбірні колишнього «Товариства «Просвіта» Підкарпатської Русі» (1920–1939). Поповнилась університетська книгозбірня й цінними виданнями із бібліотеки Ужгородської духовної семінарії.

Заслугує на увагу архівний документ, який підтверджує факт передачі єпископської бібліотеки Ужгородському університету. Йдеться про Рішення за № 527 виконкому Закарпатської обласної Ради депутатів трудящих від 5 квітня 1949 р. «О передаче библиотеки и архива Ужгородской капитулы Ужгородскому Университету», яке передбачало: «1. Передать библиотеку бывшей Ужгородской капитулы Ужгородскому государственному Университету. 2. Предложить ректору университета тов. Куришко создать комиссию по приему биб-

лиотеки и окончить прием библиотеки 1 мая с. г. ...» [14, с. 26–27].

Наведений офіційний документ спростовує твердження деяких релігійних діячів, вірників греко-католицької церкви, що основою формування фонду університетської книгозбірні стали саме фонди єпархіальної бібліотеки, оскільки вона влилась до бібліотеки вишу через три з половиною роки з часу створення університету і бібліотеки при ньому, тобто в час, коли навчання у вузі набрало обертів. У вступі до першого номера наукового збірника університету «Наукові записки» ректор Ужгородського університету А. Курішко зазначив: «Бібліотека університету на кінець 1947 року нараховувала 150 тисяч примірників наукової, учбової, художньої і політичної літератури. За ухвалою союзного уряду бібліотека університету одержує обов'язковий примірник видань, що виходять в Радянському Союзі» [12, с. 4].

Вже через два роки у доповідній записці завідувачки університетської бібліотеки О. Фесенко ректору університету Г. Ткаченкові повідомлялося, що станом на 20 серпня 1949 р. книжковий фонд становив 186 тис. примірників [3]. Вона підтверджує поповнення університетської книгозбірні 46 тисячами книг, серед яких були різні «вливання», у т. ч. і з «бібліотеки колишньої «Капітули» (таку назву мала бібліотека Греко-католицької єпископської резиденції).

У згаданому Звіті також зазначається, що протягом 1949 р. проводилася перевірка книжкових фондів бібліотеки на предмет вилучення «застарілої» і «непотрібної» літератури. Цими термінами часто називали літературу, яка не відповідала принципам нової радянської людини. Враховуючи те, що суспільно-політичне життя людей підпорядковувалось, зокрема, боротьбі з релігійними забобонами, національною культурою, тогочасними незаангажованими поглядами на історію, мову, звичаї, які вважалися виявом буржуазного націоналізму, є підстави думати, що правляча комуністична партія жорстоко розправилась зі «шкідливою» літературою, бо цифра вилучень вражає – 40 тис. томів [3]. Без сумніву, до таких дій підштовхувала постанова ЦК КП(б) У від 15 вересня 1947 р. «Про покращення викладання і політико-виховної роботи у вищих навчальних закладах», яка спонукала до жорсткого ідеологічного втручання комуністичної партії в діяльність творчої інтелігенції Закарпаття, зокрема й викладачів новоствореного університету. Бібліотеці також була приділена «пильна увага» та ідеологічний контроль з боку партійних органів.

У монографії В. Міщанина «Радянізація Закарпаття 1944–1950 рр.» наведено архівний документ: «Небезпекою поширення антирадянської і взагалі шкідливої літератури можуть бути церковні, монастирські бібліотеки і бібліотека греко-католицького єпископа... Але за вказівками Обкому КП(б)У, Облліт провів велику роботу щодо перевірки цих бібліотек. За весь час вилучено 120 тисяч 81 примірник різних видань, з них із монастирських та церковних бібліотек вилучено 9881 примірник. Всі вилучені книги є виданнями українсько-німецьких націоналістів «Просвіти», «Вісника», Культурно-просветительного общества имени Духновича та угро-руські видання. Значну частину вилученої літератури складають підручники, різні календарі, журнали і твори різних письменників» [13, с. 590–591]. Цей документ повною мірою пояснює лакуни в комплектуванні видань «Благовісника» та «Душпастира», які ось уже понад 70 років зберігаються у краєзнавчому відділі «Карпатика» нашої бібліотеки.

Динаміка формування книжкового ресурсу бібліотеки підтверджується звітами про роботу університету. До прикладу, кінець найпершого, 1946/1947 навчального року бібліотека завершила з фондом, що становив всього 64 тисячі одиниць зберігання, серед яких – 5 тисяч журналів; 2,5 тис. книжок художньої літератури; науково-популярної літератури з різних галузей знань – 23 тис. томів; видань іноземними мовами – 12 тис. За 1946 р. на придбання книг університет витратив 250 тис. рублів. Ці витрати вражають, бо потреби усіх факультетів університету чималі. Вже на 1 січня 1947 р. бібліотечний фонд зріс вдвічі [4].

У багатьох публікаціях про тодішню бібліотеку згадуються дві маленькі кімнати, в яких тулилась університетська книгозбірня. Однак архівні документи (зокрема щорічні звіти університету) спростовують цю інформацію. Адже вже у 1947 р. бібліотека займала 24 кімнати загальною площею 781,8 кв. м, читальна зала мала 60 посадкових місць і це в той час, коли інші підрозділи вишу (низка кабінетів та лабораторій кафедр загальної історії, археології і етнографії, класичних та іноземних мов, зоології, біохімії, кафедр медичного факультету) відчували брак приміщень. Виявлені документи є яскравим свідченням того, що проблеми бібліотеки були в центрі уваги керівництва Ужгородського університету [3].

Перші післявоєнні роки виявились найактивнішими щодо поповнення бібліотеки літературою. До формування фондів у 1946–1947 рр. долу-

чались провідні університети держави, які ділили своїми навчальними та науковими виданнями, різні державні установи, організації, приватні особи. З усіх куточків колишнього Радянського Союзу надходили книги для потреб студентів, викладачів Ужгородського університету. Закарпатський обласний колектор систематично поповнював фонд бібліотеки виданнями центральних та республіканських видавництв. Підручники надходили за офіційним розподілом Управління Вищої школи при Раді Міністрів СРСР.

Для поповнення ресурсів бібліотек істотне значення мала постанова Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У від 22 липня 1946 р. «Про заходи по розвитку народного господарства Закарпатської області на 1946 рік», в якій йшлося і про активну допомогу всім бібліотекам Закарпатської області.

Золотими літерами вписано в історію становлення бібліотеки Ужгородського університету ім'я другого ректора Аркадія Михайловича Курішко, каденція якого в університеті випала на перші, найважчі, роки заснування і утвердження вишу (1945–1949 рр.). Він був людиною надзвичайно широких інтересів, великим шанувальником книг. Це йому завдячує бібліотека пріоритетом розміщення своїх фондів та фінансуванням поповнень. Аркадій Михайлович завжди опікувався книгозбірнею, турбувався про якість обслуговування читачів, відраджував кращих бібліотечних працівників з метою навчання та запозичення досвіду бібліотечної справи до найбільших бібліотек держави. За його ініціативи закарпатські бібліотекарі мали можливість відбирати потрібну літературу в фондах інших бібліотек країни, зокрема у бібліотеках Академії наук у Москві, Ленінграді, Саратові та ін.

Варто зазначити, що у перші роки існування бібліотеки її робота постійно звирялася з курсом комуністичної партії, яка беззастанно наголошувала на ідеологічній шкоді багатьох книг лише з тієї причини, що їх автори вважалися білогвардійцями, а місцем їх публікацій були Берлін, Рим, Будапешт чи Париж. Під жорна тогочасної боротьби за очищення суспільства від впливів буржуазної ідеології потрапляло і чимало видань, що продовжувалися, а саме «Рідна школа», «Благовісник», «Записки наукового товариства ім. Шевченка», «Листок» та ін. Сьогодні, беручи в руки ці видання (вони зберігаються у фонді Наукової бібліотеки Ужгородського університету), дивуєшся, як цим книгам вдалося вижити, яким чином бібліотека зуміла сховати їх від «пильного ока» комуністичного режиму. Тепер вони займають почесне місце у

відділі краєзнавчої літератури «Карпатика», стали книжковим надбанням не лише університетської книгозбірні, а й держави загалом. До них як історичних свідків культурно-економічного розвитку краю постійно приходять та навіть приїздять дослідники не лише з різних куточків України, а й світу. Тавро «контреволюционной, антисоветской и антиколхозной литературы, журналов и газет, издаваемых в Польше, Венгрии, Германии, Италии и Греции...» все ж не знищило до останнього примірника накладу цих видань і з часом вони повернулись до бібліотеки з приватних колекцій дарувальників. Рятунок книг відбувався постійно, і як здається на перший погляд, іноді парадоксально, бо жорна боротьби з книгами часто спрацьовували на благо їх спасіння. Свідчення цьому – зібрання заборонених для читацького загалу книг з ідеологічних міркувань у спеціальні, закриті, фонди, які керувались у своїй роботі окремою «Інструкцією про спецфонди літератури при бібліотеках Радянського Союзу». Та коли у березні 1987 р. влада дозволила повернути ці книги у вільний доступ, інформація про них одразу з'явилася у каталогах, а самі видання – на полицях відкритих фондів бібліотек. Дослідники (особливо історики), отримали унікальну можливість доступу до правдивих аргументів у своїх наукових пошуках.

У 1947 р. бібліотека Ужгородського університету переїжджає до унікальної будівлі, зведеної у 1912 р. за проектом ужгородського архітектора Ернева Коваша. Спочатку вона була інтернатом для бідних дітей при Василіанському монастирі, а потім функціонувала як початкова чернеча школа, а з 1937 р. тут розміщувалась класична гімназія з українською мовою навчання. Зі зміною дислокації бібліотека успадкувала не тільки три просторі кімнати, а й чималу кількість навчальної літератури, частка якої була надрукована для гімназистів монастирською друкарнею (заснованою тут у 1925 р.). Крім підручників у гімназійній бібліотеці були словники, наукові видання.

Цього ж року університетській книгозбірні була передана й бібліотека Ужгородської гімназії та рештки книжкового зібрання колишнього товариства «Просвіта», яку у 1930 р. ліквідував режим гортіївської диктатури. Як історичні свідчення й досі на титульних листах багатьох книг з фондів бібліотеки УжНУ залишаються чіткі штемпельні відмітки з порядковими інвентарними номерами колишніх бібліотек, які давно залишились в історії краю та книги з їх фондів і досі стають в нагоді дослідникам-науковцям.

Мине багато часу, який сягне у ХХІ ст. За ці роки бібліотека Ужгородського університету збільшить свій фонд майже у сотню разів, її простір зросте до 5000 кв. м, відкриється багато спеціалізованих відділів і філій, штат бібліотечних працівників розшириться до майже 80 кваліфікованих бібліотекарів, всі технологічні бібліотечні процеси будуть комп'ютеризовані, книгозбірня поглибить свої інтернет-можливості, багато інших, вже звичних інновацій укоріняться в повсякденному житті університетської бібліотеки. Але назавжди незмінними залишаться її перші роки становлення... бо історія завжди має початок і він завжди є головним і далеко не простим для тих, хто її творить.

Висновки. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету пройшла складний початковий період свого становлення, від нестачі навчальної літератури, відсутності необхідних приміщень і кваліфікованих бібліотекарів. Не дивлячись на складнощі формування ресурсу книгозбірні, тогочасні державні рішення стали основою наповнення її фондів. Водночас бібліотека відчула на собі і негативний ідеологічний вплив комуністичної влади, який найвідчутніше відобразився на унікальних виданнях, котрі потрапляли до фонду бібліотеки від різних релігійних, освітніх установ та приватних колекцій. Однак, незважаючи на цілу низку кампаній, спрямованих на фізичне знищення книг, університетська книгозбірня зуміла зберегти унікальні книжкові колекції, серед яких видання часів правління єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії, великого просвітителя краю – Андрія Бачинського. Збереження цінної колекції книжкових видань, серед яких рідкісні рукописи, першодруки, бібліотека вважає своєю відповідальною місією перед історією культури України.

Список бібліографічних посилань

1. Данилюк Д. А. Ф. Бачинський – видатний церковний і культурно-освітній діяч Закарпаття. *Важливі віхи в історії Мукачівської греко-католицької єпархії* : доповіді наук. семінару, присвяч. 250-річчю заснування духовної семінарії / відп. ред. І. Гранчак. Ужгород, 1998. 108 с.
2. Дацків І. Є. Розлуцька Г. М. *Становлення і розвиток професійної освіти в Закарпатті (1919–1939 рр.)* : монографія. Ужгород : Говерла, 2015. 184 с.
3. *Державний архів Закарпатської області*. Ф. Р-545. Звіт про роботу університету за 1948–1949 н.р. Оп.1. Од. зб. 10. Арк. 26.
4. *Державний архів Закарпатської області*. Ф. Р-545. Звіт про роботу університету за 1946–1947 н. р. Оп.1. Од. зб. 32. V. Состояние работы фундаментальной библиотеки и кабинетов. Арк. 2.
5. Задорожній І. *Список Андрій Бачинський в епістолярній спадщині* : до 27-річчя від дня народження. Мукачево : Карпатська Вежа, 2002. 64 с.

6. *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура* (україномовний варіант українсько-угорського видання) / під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець. Ужгород : Ліра, 2010. 720 с.

7. Ільницький Ю.В. *Віхи звитяжного поступу*. Ужгород : Карпати, 1975. 144 с.

8. Кирячок І. Книгам – 500 років. *Закарпатська правда*. 1968. 18 січ.

9. Кирячок І. Скарбниця знань. *Радянський студент*. 1970. 16 жовт.

10. Кобаль Й. *Хроніка розвитку вищої освіти на Закарпатті*. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/khronika-rozvytku-vyshchoi-osvity-na-zakarpatti/2020-07-04-42363>

11. *Культури нашої надбання* / В. М. Логойда, І. М. Гранчак, В. В. Пальок та ін. Ужгород : Карпати, 1982. 168 с.

12. Курішко А. М. Ужгородський державний університет. *Наукові записки*. Ужгор. од: Вид-во УжДУ, 1947. Вип. 1 ; С. 3–5.

13. Міщанин В. *Радянська Закарпаття 1944–1950 рр.* : монографія. Ужгород : ТОВ «Рік-У», 2018. 644 с.

14. *Сторінки історії Ужгородського національного університету*: документи і матеріали / уклад., комент. та передм. Н. М. Жулканич. Ужгород : Вид-во О. Гаркуші, 2005. 219 с.

15. Федака П. *Пам'ятки Замкової гори*. Ужгород : ТОВ «Колір принт», 1999. 94 с.

16. Федака С. *Ужгород : роки і люди* : хронологічний і біобібліографічний довідник. Ужгород : Ліра, 2013. 248 с.

17. Ферков О. В. Витоки вищої освіти на Закарпатті. *Тисячоліття – Millennia* : науковий щорічник. Ужгород : Гражда, 2014. Вип. 1. С. 104–116.

18. Химинець В. В., Стричок П. П., Качур Б. М., Талапканич М. І. *Освіта Закарпаття* : монографія. Ужгород : Карпати ; Інформ.-видав. центр ЗІППО, 2009. 464 с.

19. Ужгородський університет готується відзначити 400-річчя витоків вищої освіти на Закарпатті URL: <https://goloskarpat.info/archive/uzhgorodskii-universitet-gotuyetsya-vidznachiti-40/> (дата звернення: 20.09.2020).

20. Szarka Anna. *Az Ungvári jezsuita kollégium és a Munkécsi püspökség könyvgyűjteménye*. Nyiregyháza : Bessenyei György Könyr-kiado, 1994. 31 old.

References

1. Danyliuk, D. A. (1998). F. Bachynskiy – vydatnyi tserkovnyi i kulturno-osvitnii diiach Zakarpattia [Bachynsky is an outstanding church and cultural and educational personality of Transcarpathia]. *Vazhlyvi vikhy v istorii Mukachivskoi hreko-katolytskoi yeparkhii* : dopovidi nauk. seminaru, prysvyach. 250-richchiu zasnuvannia dukhovnoi seminarii. [Important milestones in the history of the Mukachevo Greek Catholic Diocese: proceedings of scientific seminar, dedicated to 250th anniversary of the seminary foundation]. Uzhhorod, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Datskiv, I. Ye., Rozlutska, H. M. (2015). *Stanovlennia i rozvytok profesiinoi osvity v Zakarpatti (1919-1939 rr.)* [Formation and development of vocational education in Transcarpathia (1919-1939)]. Uzhghorod, Ukraine : Hoverla. [In Ukrainian].
3. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. F. R-545. Op.1. Od. zb. 10. Zvit pro robotu universytetu za 1948-1949 n. r. [State Archives of the Transcarpathian region. F. P-545. Report on the work of university for 1948-1949 academic year]. Ark. 26. [In Ukrainian].
4. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. F. R-545. Zvit pro robotu universytetu za 1946-1947 n/r. Op.1. Od. zb. 32. V. Sostoianie raboty fundamentalnoi biblioteki i kabinetov [State

Archives of the Transcarpathian region. F. R-545. Report on the work of the university for 1946-1947 academic year. The state of work of the main library and offices]. Ark. 2. [In Ukrainian].

5. Zadorozhnyi, I. (2002). *Yepyskop Andrii Bachynskiy v epistolarnii spadshhyni: do 27-richchia vid dnia narodzhennia* [Bishop Andriy Bachynsky in the epistolary legacy: to the 27th anniversary of his birth]. Mukachevo, Ukraine: Karpatska Vezha. [In Ukrainian].

6. Vehesha, M. & Fedynets, Ch. (2010). *Zakarpattia 1919-2009 rokiv: istoriia, polityka, kultura* (ukrainomovnyi variant ukrainско-uhorskoho vydannia) [Transcarpathia in 1919-2009: history, politics, culture (Ukrainian version of the Ukrainian-Hungarian edition)]. Uzhhorod, Ukraine: Lira. [In Ukrainian].

7. Ilnytskyi, Yu. V. (1975). *Vikhy zvytiazhnogo postupu* [Milestones of victorious progress]. Uzhhorod, Ukraine: Karpaty. [In Ukrainian].

8. Kyriachok, I. (1968, January 18). Knyham – 500 rokiv [Books are 500 years old]. *Zakarpatska pravda*. [In Ukrainian].

9. Kyriachok, I. (1970, October 16). Skarbnytsia znan [Treasury of knowledge]. *Radianskyi student*. [In Ukrainian].

10. Kobal, I. *Khronika rozvytku vyshchoi osvity na Zakarpatti* [Chronicle of the development of higher education in <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/khronika-rozvytku-vyshehoi-orvity-na-zakarpatti/2020-07-04-42363>]

11. Lohoida, V. M., Hbranchak, I. M. & Paiok, V. V. (1982). *Kultury nashoi nadbannia* [The heritage of our culture]. Uzhhorod, Ukraine: Karpaty. [In Ukrainian].

12. Kurishko, A. M. (1947). Uzhhorodskiy derzhavnyi universytet [Uzhhorod National University]. *Naukovi zapysky. Uzhhor. derzh. un-t*, 1, 3-5. [In Ukrainian].

13. Mishanyn, V. (2018). *Radianizatsia Zakarpattia 1944-1950 rr.: monohrafiia* [The Sovietization of Transcarpathia within 1944-

1950 period]. Uzhhorod, Ukraine : TOV «Rik-U». [In Ukrainian].

14. Zhulkanych, N. M. (Comp.) (2005). *Storinky istorii Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: dokumenty i materialy* [History pages of Uzhhorod National University. Papers and proceedings]. Uzhhorod, Ukraine: Vyd-vo O. Harkushi. [In Ukrainian].

15. Fedaka, P. (1999). *Pamiatky Zamkovoï hory* [The Monuments of Castle mountain]. Uzhhorod, Ukraine: Kolir print. [In Ukrainian].

16. Fedaka, S. (2013). *Uzhhorod: roky i luidy: khronolohichni i biobibliografichni dovidnyk* [Uzhhorod: history and people: chronological and bibliographical reference book]. Uzhhorod, Ukraine: Lira. [In Ukrainian].

17. Ferkov, O. V. (2014). Vytoky vyshchoi osvity na Zakarpatti [The origins of the higher education in Transcarpathia]. *Tysiacholittia – Millennia: naukovyi shhorichnyk*. (Vol. 1, pp. 104-116). Uzhhorod, Ukraine: Grazhda. [In Ukrainian].

18. Khymynets, V. V., Strichyk, P. P., Kachur, B. M. & Talapkanych, M. I. (2009). *Osvita Zakarpattia : monohrafiia* [The Education in Transcarpathia]. Uzhhorod, Ukraine: Karpaty; Inform.-vydav. centr ZIPPO. [In Ukrainian].

19. Uzhhorodskiy universytet hotuietsia vidznachyty 400-richchia vytkiv vishchoi osvity na Zakarpatti [Uzhhorod National University is preparing to celebrate the 400 th anniversary of the origins of higher education in Transcarpathid]. Retrieved from <https://goloskarpat.info/archive/uzhgorodskii-universitet-gotuyetsya-vidznachiti-40/>

20. Szarka, Anna. (1994). *Az Ungvári jezsuita kollégium és a Munkácsi püspökség könyvgyűjteménye* [Book collection of the library of the Uzhhorod Jesuit College and the Greek Catholic Episcopate of Mukachevo]. Nyéregyháza : Bessenyei György Könyr-kiado. [In Hungary].

Mariia Medved,

PhD (Philology), ORCID: 0000-0001-8275-9026, Directress of the Scientific Library, State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»

Larysa Melnyk,

Head of the Information and Bibliography Department of the Scientific Library, ORCID: 0000-0002-4428-790X, State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»

ORIGIN AND EARLY YEARS OF THE LARGEST EDUCATIONAL LIBRARY OF TRANSCARPATIA FORMATION (1945-1947)

The paper examines the peculiarities of the formation and early years of one of the largest book collections in Transcarpathia – the library of Uzhhorod University. The Scientific Library of Uzhhorod National University is not only the largest educational library in Transcarpathia, but also the largest book collection in the region. The date of its origin is the end of 1945. The library, together with its university, undergone a difficult path of its formation, within the first difficult postwar years. Despite the difficulties of forming a book collection, the state decisions of that time became the basis for filling its funds, for many libraries and educational institutions of the state began to provide the library with educational and scientific literature, on the basis of state decrees. Books from private libraries and those of educational and church institutions, which were closed by the decision of the state, also flowed into the newly created book collection. Despite state support by means of replenishment its collection, the university library felt a significant interference by Soviet ideology, which was most noticeable in the unique publications that came to its holdings from the monastery libraries. Despite the ideology of physical destruction of books, the content of which according to the state censorship contradicted the ideology of the time, the library of Uzhhorod University still managed to preserve the unique book collections, including editions dating back to the reign period of the Bishop of Mukachevo Greek Catholic Eparchy, the great educator of the region – Andriy Bachynsky. The preservation of a valuable collection of book editions, including rare manuscripts, first editions, European editions of the XVII-XVIII centuries, the library considers as its responsible mission.

The study of the formation of the library of Uzhhorod University is preconditioned by its scientific need. Resting on the basis of historical sources it **aims at the analysis** of the origins of the most valuable book collections stored in its funds.

To reveal the characteristics of the first stage of the library formation, **general methods of scientific research** were used, and namely: the method of historical analysis, the method of synthesis, statistical analysis, the principles of historicism, objectivity, systematics. **The scientific novelty** of the paper is that it is the first attempt to explore the historical background of the library, to find out the origins of rare editions of its most valuable book collections, to identify the influence of party ideology on the formation of the library fund of Uzhhorod University within the period from 1945 to 1947.

Key words: history of Uzhhorod University library, the library of Uzhhorod Greek Catholic Eparchy, funds of Uzhhorod University Scientific Library, Bishop Andriy Bachynsky, education and culture of Transcarpathia.

State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»

14, University str., Uzhhorod, 88000, Ukraine

e-mail: maria.medved@uzhnu.edu.ua

e-mail: larisa.melnik@uzhnu.edu.ua

Стаття надійшла до редакції 22.09.2020 р.